

Η ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

1990

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ 13

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΤΑΙΡΟΥΣ

Στή χρονιά πού λήγει συνέβησαν στὸν κόσμον γεγονότα τῶν ὁποίων οἱ ἐπιδράσεις θὰ ἔχουν μακρότατη διάρκεια. Στή χώρα μας, ἂν περιοριστοῦμε μόνο στὰ στενά ἐνδιαφέροντα τῆς Ἐταιρείας, διαπιστώνουμε ὅτι τὰ ἀρχαῖα τοῦ τόπου μας δὲν ἔτυχαν τῆς προσοχῆς πού ἔπρεπε καὶ ὅτι δὲν ἔχει γίνει ἀκόμη ἀντιληπτό ποιὲς εἶναι οἱ πραγματικὲς ἀνάγκες τῶν μνημείων καὶ τί χρειάζονται οἱ ἀρχαιολόγοι τῆς Ὑπηρεσίας γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ ἐργαστοῦν καὶ νὰ ἐκπληρώσουν τὰ καθήκοντα πού τοὺς ἔχουν ἀνατεθεῖ ἀλλὰ καὶ νὰ ἀσχῆσουν τὰ ἐπιστημονικά τους δικαιώματα. Ἀντὶ νὰ δημιουργηθεῖ ἓνα ἐνιαῖο ὄργανο προστασίας τῆς ἀδιαίρετης ἐθνικῆς παράδοσης, ἀπὸ τὰ χρόνια τῶν ἀπωτάτων κατοίκων τῆς Ἑλλάδας τῆς Νεολιθικῆς ἐποχῆς ἕως τὰ ὄπλα καὶ τὶς στολὲς τῶν πολεμιστῶν τοῦ '40, ἀντὶ γιὰ μιὰ φορὰ νὰ γίνει δεκτὴ ἡ γνώμη αὐτῶν πού συνεχίζουν τὸ ἔργο τοῦ Μουστοξύδη, τοῦ Ρὸς καὶ τοῦ Πιττάκη, ἀντὶ νὰ ἐπαναληφθεῖ ἡ ἀνοιξη τοῦ

1960-1967 στην ελληνική αρχαιολογία, δημιουργούνται νέες αιτίες δυσχερειών οι οποίες θα επιδεινώσουν μιὰ κατάσταση που όμολογείται ως κακή.

Γιὰ νὰ ἀντιμετωπιστοῦν τὰ διαφαινόμενα προβλήματα που θὰ γιγαντωθοῦν πολὺ σύντομα, χρειάζεται ἐνιαία ἐθνικὴ πολιτικὴ ὡς πρὸς τ' ἀρχαῖα καὶ αἰσιοδοξία σ' αὐτοὺς που ἔχουν ἀναλάβει τὴν προστασία τους. Οἱ συνθήκες που ἐπικρατοῦν σήμερα στὸν ἀρχαιολογικὸ Κλάδο οὔτε θάρρος οὔτε αἰσιοδοξία ἐμπνέουν. Ἀντίθετα ἡ κακὴ παράδοση που ἄρχισε τὸ 1967 συνεχίζεται χωρὶς ἐλπίδα διακοπῆς. Τοῦτο ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ σβήσιμο τῆς ἐπιστημονικῆς δημιουργίας καὶ ἀπὸ τὴν ἔλλειψη γενναίων ἔργων που θὰ ὠφελήσουν τὰ ἀρχαῖα. Οἱ Ἕλληνες ἀρχαιολόγοι δίνουν τὴν ἐντύπωση ἀπελπισμένων ναυαγῶν μέσα στὸν ταραγμένο ὠκεανό. Καὶ ἐνῶ ἀγωνίζονται, ὄχι γιὰ τὸ προσωπικό τους συμφέρον ἀλλὰ γιὰ τὸν τόπο, γιὰ τὸ σύνολο τῶν ἀνθρώπων που κατοικοῦν στὴν Ἑλλάδα, ἀνακαλύπτουν πῶς εἶναι μόνοι, ἐνοχλητικοὶ ἐκπρόσωποι μιᾶς «μὴ παραγωγικῆς τάξης». Ἐπικρατοῦν καὶ πάλι οἱ ἄγονοι τεχνοκράτες καὶ ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐθνικὴ καὶ ἐλληνικὴ ἐπιστῆμη, ἡ ἀρχαιολογία, παραμερίζεται γιὰ τὴν ἱκανοποίηση ἀτομικῶν ἐπιδιώξεων.

B.X.Π.

Τὸ Ἐνημερωτικὸ Δελτίο τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἐκδίδεται τὸν Ἀπρίλιο, Ἰούνιο, Ὀκτώβριο καὶ Δεκέμβριο κάθε ἔτους μὲ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως.

ΕΚΤΑΚΤΗ ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΤΟΥ 1990

Στις 10 Νοεμβρίου, Σάββατο, έγινε Έκτακτη Γενική Συνέλευση για την έγκριση νέας μικρής τροποποίησης του άρθρου 13 παρ. ια' του Όργανισμού, που είχε ζητηθεί από το Υπουργείο Πολιτισμού. Ακολουθεί το πρακτικό της Συνέλευσης για την ενημέρωση των εταίρων που δεν παραβρέθηκαν σ' αυτήν.

ΠΡΑΚΤΙΚΟ

Στην Αθήνα σήμερα, ημέρα Σάββατο, 10 Νοεμβρίου του 1990 και ώρα 9.30 π.μ. συγκεντρώθηκαν στη μεγάλη αίθουσα του μεγάρου της Αρχαιολογικής Έταιρείας, Πανεπιστημίου 22, από τους εταίρους της που αναγράφονται στον έκλογικό κατάλογο του 1990 όσοι ακολουθούν: 84 Γεώργιος Σ. Δοντάς, 331 Βασίλειος Χ. Πετράκος, 132 Σπυρίδων Αθαν. Κανίνιας, 276 Άσπασία Κων. Ντίνα, 57 Μαρία Θεοφάν. Γκόφα Παντελίδου, 126 Αθηνά Καλογεροπούλου, 445 Άγγελος Κων. Χωρέμης, 74 Άγγελος Σπ. Δεληβορριάς, 426 Μαρία Κων. Χαιρέτη, 19 Δικαῖος Βαγάκη Βαγιακάκος, 208 Νικόλαος Γεωργ. Λούβαρης Βέλτσος, 298 Πάντος Άγγ. Πάντος, 218 Μανούσος Ίωάν. Μανούσακας, 92 Ροδονίκη Άβρ. Έτζέογλου, 114 Σπυρίδων Εύστ. Ίακωβίδης, 397 Μενέλαος Άλεξ. Τουρτόγλου, 371 Δέσποινα Ίωάν. Σκορδά Χατζημιχαήλ, 314 Κωνσταντῖνος Παναγ. Παπαπάνος, 31 Άγγελος Σ. Βλάχος, 109 Έλένη Θεοχαράκη, 59 Αικατερίνη Ν. Γουλανδρή, 100 Ήως Άλεξ. Ζερβουδάκη, 284 Μάντω Α. Οικονομίδου, 277 Χρίστος Γεωργ. Ντούμας, 216 Κωνσταντῖνος Μανάφης, 15α Βασίλειος Α. Άραβαντινός Λεωνίδης, 243 Ντούλα Μουρίκη, 349 Έλhana Γεωργ. Ραυτοπούλου, 58 Δημήτριος Χρ. Γκόφας, 413 Δημήτριος Γεωργ. Τσιροπινᾶς, 365 Παναγιώτης Νικολ. Σιμωτάς, 181α Εύαγγελία Κυπραίου, 34 Παναγιώτης Λεων. Βοκοτόπουλος, 99 Φωτεινή Νικολ. Ζαφειροπούλου Παπαδοπούλου, 110 Μαρία Σταύρου Θεοχάρη, 101α Δημοσθένης Ζιρώ, 382 Νία Στράτου, 433 Άθανάσιος Δημητρ. Χατζηκακίδης, 101 Νικόλαος Θεοδώρ. Ζίας, 62 Τάσος Άθαν. Γριτσόπουλος, 125 Πέτρος Γεωργ. Καλλιγᾶς, 279 Σταματία Μιχ. Ξυλά, 181 Χαράλαμπος Βύρ. Κριτζᾶς, 353 Αικατερίνη Ρωμιοπούλου, 194 Παῦλος Ήρ. Λαζαρίδης.

Σύμφωνα με την ἡμερήσια διάταξη τῆς Έκτακτης Γενικῆς Συνελεύσεως θέμα εἶναι ἡ ἀπάλειψη ἀπό τὴν παράγραφο ια' τοῦ ἄρ-

θρου 13 του 'Οργανισμού που ψηφίσθηκε στην Α' Τακτική Γενική Συνέλευση της 12 Μαΐου 1990 της φράσεως «δαπάνη κρατικών επιχορηγήσεων ή της 'Εταιρείας».

Συγκεντρώθηκαν συνολικῶς 45 ἑταῖροι πρὸς τοὺς ὁποίους ὁ Πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου ἀνέλυσε τὸ αἴτημα τοῦ ΥΠΠΟ καὶ στὴ συνέχεια ὁ Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως κ. Σ. Κανίνιας ἐρώτησε τὴ Συνέλευση ἐὰν κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἑταίρους ἤθελε νὰ κάμει κάποια παρατήρηση.

Οἱ ἑταῖροι κ. Πάντος, Ζίας καὶ Φ. Ζαφειροπούλου ἐζήτησαν διευκρινήσεις σχετικά μὲ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς νέας διατυπώσεως τοῦ 'Οργανισμού στοὺς ὁποίους δόθηκαν οἱ δέουσες ἐξηγήσεις.

'Ο Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως ἐρώτησε τοὺς ἑταίρους ἐὰν ἐγκρίνουν τὴ ζητούμενη ἀπάλειψη ἀπὸ τὸ ἄρθρο 13 καὶ οἱ ἑταῖροι δι' ἀναστάσεως ἐνέκριναν παμψηφεί τὴν ἀπάλειψη.

Μετὰ τὸ πέρασ τῆς συζητήσεως καὶ τῆς ψηφοφορίας πὺ ἔγινε ὁ Πρόεδρος κήρυξε ὦρα 10 τὸ τέλος τῆς Συνελεύσεως.

'Ο Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως
Σπυρίδων Κανίνιας

'Η Α' Γραμματεὺς
Μαρία Παντελίδου-Γκόφα

'Η Β' Γραμματεὺς
'Ασπασία Ντίνα

Τοῦ Κ. Μητροπούλου· Ταχυδρόμος 11
(1248), 15 Μαρτίου 1979.

ΕΡΓΑ ΚΑΙ ΗΜΕΡΑΙ

Νέοι έταίροι

Τò Συμβούλιο έξέλεξε ώς νέους έπιτίμους έταίρους τόν κ. Colin Renfrew, καθηγητή του Πανεπιστημίου του Cambridge (συνεδρία 52 τής 20 'Οκτωβρίου), τόν κ. Georges le Rider, μέλος του 'Ινστιτούτου τής Γαλλίας, και τόν κ. Tony Hackens, καθηγητή του Πανεπιστημίου τής Louvain la Neuve (συνεδρία 55 τής 13 Νοεμβρίου). Τò Συμβούλιο έπίσης έξέλεξε ώς νέους τακτικούς έταίρους κατά τή συνεδρία 54 τής 30 'Οκτωβρίου 1990 τούς έξής: 1) κ. 'Ιωάννη Γιαρμενίτη, ζωγράφο, 2) κυρία Κλεοπάτρα Εύστρατίου, 'Επιμελήτρια τών 'Αρχαιοτήτων, 3) κ. Στέφανο 'Ημελλο, καθηγητή του Πανεπιστημίου 'Αθηνών, 4) κ. Διονύσιο Μινώτο, Διευθυντή του Μουσείου τής 'Ιστορικής και 'Εθνολογικής 'Εταιρείας, 5) κυρία Μέλπω Πωλογιώργη, 'Επιμελήτρια τών 'Αρχαιοτήτων.

Γραφείο 'Εσωτερικού 'Ελέγχου

Πλήν του Σώματος 'Ορκωτών Λογιστών που έλέγχει συνεχώς τις οικονομικής φύσεως ένέργειες και πράξεις του Συμβουλίου ιδρύθηκε στην 'Εταιρεία Γραφείο 'Εσωτερικού 'Ελέγχου, που έχει ως έργο τόν έλεγχο τής διαχειρίσεως τών ύπολόγων τής 'Εταιρείας. 'Η απόδοση λογαριασμού τών πιστώσεων που δίδονται από τήν 'Εταιρεία για τις άνασκαφές, τις δημοσιεύσεις και τά έργα του ΥΠΠΟ έλέγχονται πλέον από τò νέο Γραφείο. 'Ως έλεγκτής τοποθετήθηκε ó λογιστής κ. Χριστόδουλος Κουκούλης.

Παλαιά και νέα πρόσωπα στην 'Εταιρεία

'Επειτα από 23 χρόνια ευδόκιμης υπηρεσίας στην 'Εταιρεία αποχώρησε ó ταμίας κ. Νικόλαος Μαχαίρας πρòς τόν όποιο έκφράστηκε ή εύαρέσκεια του Συμβουλίου για τήν πολυετή προσφορά του.

Καθήκοντα ταμία τής 'Εταιρείας ανατέθηκαν στòn διαχειριστή

ύλικού κ. Σωκράτη Καρούμπη και καθήκοντα διαχειριστή ύλικού στὸν κ. Χριστόφορο Σπυριδάκη ὁ ὁποῖος προσλήφθηκε πρόσφατα.

Δωρεές

Τὸ Συμβούλιο ἐκφράζει τὶς θερμὲς εὐχαριστίες του πρὸς τοὺς νέους δωρητὲς οἱ ὁποῖοι ἐνισχύουν τὶς προσπάθειές του ἐκπλήρωσης τῶν σκοπῶν τῆς Ἑταιρείας.

Γιὰ τὴν ἀνασκαφὴ τῆς Θήρας προσέφεραν ὁ κ. Ἰωάννης Μπουτάρης (Θεσσαλονίκη), ὁ κ. Γεώργιος Κουμάνταρος (Ν. Ὑόρκη) καὶ ὁ κ. E. A. Bader (Houston, Texas).

Γιὰ τοὺς σκοποὺς τῆς Ἑταιρείας προσέφεραν ἡ κυρία Αἰκατερίνη Ν. Γουλανδρῆ καὶ ἡ κυρία Ἑλλη Β. Μαλάμου.

Τὸ Ἄρχεῖο τῆς Ἀθήνας καὶ τῆς Ἀττικῆς

Στὴ Γενικὴ Συνέλευση τῆς 12 Μαΐου 1990 εἶχε ἀναγγελθεῖ (ΕΔΑΕ 1990, 43) ἡ ἐκ μέρους τῆς Ἑταιρείας ἀνάληψη σύνταξης τοῦ Ἄρχείου τῶν Μνημείων τῆς Ἀθήνας καὶ Ἀττικῆς. Ἐδῶ καὶ λίγους μῆνες ὀλιγομελὴς ὁμάδα ἐπιστημόνων ἐργάζεται γιὰ τὴ σύνταξη τοῦ ἀρχείου αὐτοῦ. Συγκεντρώνονται τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀρχείου καὶ ἐλπίζεται ὅτι τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1991 θὰ δημοσιευθεῖ ἡ πρώτη ἐκθεση τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐργασίας πού γίνεται.

Ἡ δημοσίευση τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἐλευσίνας

Μιᾶς ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες ἀνασκαφές τῆς Ἑταιρείας, τοῦ ἱεροῦ τῆς Δήμητρας στὴν Ἐλευσίνα, ἐλπίζεται ὅτι ἡ δημοσίευση θὰ πραγματοποιηθεῖ στὶς μέρες μας. Τὴν Ἐλευσίνα εἶχε ἐρευνήσει ἐκ μέρους τῆς Ἑταιρείας πρῶτος ὁ Δημήτριος Φίλιος (1844-1907), κατόπιν ὁ Ἄνδρέας Σκιαῆς (1861-1922). Ἀκολούθησαν ὁ Κωνσταντῖνος Κουρουνιώτης (1872-1945) μὲ συνεργάτες τὸν Ἀναστάσιο Ὀρλάνδο, τὸν Ἰωάννη Θρεψιάδη, τὸν Ἰωάννη Τραυλὸ καὶ τὸν Γεώργιο Μυλωνᾶ, οἱ ὁποῖοι παρὰ τὶς σημαντικὲς μελέτες πού μᾶς ἔδωσαν γιὰ τὸ μεγάλο ἱερὸ δὲν μπόρεσαν νὰ φέρουν σὲ πέρας τὴ συνολικὴ δημοσίευση τῶν κατὰ χώραν μνημείων καὶ τῶν κινητῶν εὐρημάτων. Ἐπιτροπὴ πού ἔχει συστήσει τὸ Συμβούλιο μελετᾶ ἀπὸ καιρὸ τὸ σημαντικὸ αὐτὸ θέμα καὶ ἐλπίζεται ὅτι σύντομα θὰ ἀνακοινωθεῖ ἡ ἐφαρμογὴ σχεδίου δημοσίευσης τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἐλευσίνας μέσα στὰ στενὰ πλέον ὅρια τοῦ αἰῶνα πού λήγει.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΩΝ

Στά παλαιότερα ιδίως χρόνια συχνή ήταν η σύγχυση του Έφορου των Αρχαιοτήτων με τον Οικονομικό Έφορο. Θυμοῦμαι μάλιστα τὸν Ἰωάννη Παπαδημητρίου νὰ λέγει χαριεντιζόμενος σὲ τέτοιες περιπτώσεις στοὺς ἐπιφυλακτικοὺς χωρικοὺς: «ἐμεῖς εἴμαστε ἀπὸ τοὺς καλοὺς Ἐφόρους, ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ δίνουν λεφτά». Ὁ Ἀντώνιος Κεραμόπουλλος (1870-1960), Ἐφορος τῶν Αρχαιοτήτων Ἀκροπόλεως καὶ Ἀττικῆς, καθηγητῆς τῆς Αρχαιολογίας καὶ Σύμβουλος τῆς Ἐταιρείας, διηγεῖται ἓνα περιστατικὸ τοῦ ὑπηρεσιακοῦ βίου του, ἐπίκαιρο στὴν ἐποχὴ μας κατὰ τὴν ὁποία ὁ Οἰκονομικὸς Ἐφορος ἔχει κυρίαρχη θέση στὴ ζωὴ μας.

B.X.Π.

ΤΑ ΤΥΧΗΡΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΩΝ*

Δὲν πρόκειται περὶ τῆς τύχης, ἡ ὁποία συνοδεύει, ὅταν συνοδεύη, τὰς ἐρεῦνας καὶ τὰς ἀνασκαφὰς τῶν ἀρχαιολόγων, δὲν πρόκειται περὶ τῆς ἐπιτυχίας αὐτῶν καὶ περὶ τῶν ἀρχαιολογικῶν εὐρημάτων. Ἡ λέξις «τυχηρὰ» ἔχει εἰδικὴν σημασίαν εἰς τὴν νεωτέραν ἐλληνικὴν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων τῆς Ἑλλάδος. Διὰ τοὺς μὴ ἐννοοῦντας, ἄς χρησιμεύσῃ τὸ ἐξῆς γεγονός:

Μόλις εἶχα διορισθῆ ἔφορος τῶν Αρχαιοτήτων πρὸ 23 ἐτῶν, μετέβην εἰς τὴν Αἰγίναν πρὸς ἀνασκαφὴν μυκηναϊκῶν τάφων, τοὺς ὁποίους ἔπειτα ἐδημοσίευσα εἰς τὴν Αρχαιολογικὴν ἐφημερίδα τοῦ 1910. Διατρίβων ἐν Αἰγίνῃ, ἔκρινα καλὸν νὰ ἐξετάσω καὶ τὸν ναὸν τῆς Ἀφαίας, περὶ οὗ ἐμάνθανον παρὰ τοῦ ἐν Αἰγίνῃ τότε ἐπιμελητοῦ τῶν Αρχαιοτήτων, τοῦ μακαρίτου διδασκάλου Ἀντωνίου Πελεκάνου, ὅστις ἦτο ἐνθουσιώδης λάτρης τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ ἐπλούτισε σπουδαίως τὸ ἐκεῖ μουσεῖον, ὅτι εἶχεν ἀνάγκην στερεώσεως, ἦν καὶ ἐνήργησα ἔπειτα. Ὁ ναὸς ἀπέχει 2 1/2 περίπου ὥρας ἀπὸ τῆς πόλεως Αἰγίνης.

Ἐν ἀπόγευμα λοιπὸν ἀργὰ ἐξεκινήσαμεν μετὰ τοῦ Πελεκάνου καὶ ἐφθάσαμεν νύκτα εἰς τὸ χωρίον Μεσαγγρός, κείμενον 1/2 ὥραν πρὸ τοῦ ναοῦ, ἀπέναντι περίπου τοῦ Φαλήρου. Ἐκαθήσαμεν πρὸ

* Φοιτητικὸν Ἡμερολόγιον Β' (1928) 147-149.

πενιχροῦ μαγαζίου, μέχρις ὅτου ἐξακριβώσῃ ὁ Πελεκᾶνος, ποῖος ἐκ τῶν γνωστῶν του χωρικῶν θὰ ἐδείκνυε τὴν περισσοτέραν διάθεσιν νὰ μᾶς φιλοξενήσῃ. Ἐπρόκειτο κυρίως περὶ τῆς διανυκτερεύσεως, διότι τὸ φαγητὸν θὰ τὸ ἐπληρώναμεν, ὁ δὲ Πελεκᾶνος εἶχεν ἀναλάβει νὰ ἀναζητήσῃ αὐτὰ καὶ ὅ,τι ἄλλο πρόχειρον ἦτο δυνατόν. Τὸ χωρίον εἶνε πολὺ πτωχὸν καὶ ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἐθεωρήσαμεν εὐτύχημα, ὅτι ἤυραμεν καὶ ἐντοπίαν μυζήθραν.

Ἄλλὰ μέχρις ὅτου καταλήξῃ ἡ φροντίς τοῦ Πελεκᾶνου εἰς ἀποτελέσματα, ἐγὼ παρέμεινα εἰς τὸ μαγαζιον ἐν συντροφίᾳ μετὰ τινων χωρικῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Πελεκᾶνος μὲ εἶχε συστήσει ὡς «ἔφορον». Εἷς τῶν χωρικῶν ἦτο ἐν εὐθυμίᾳ καὶ μὲ πολυλογίαν προέβαλλε πάντοτε πρὸ τῶν ἄλλων ἐπιζητῶν νὰ μὲ περιποιηθῇ, νὰ μὲ κεράσῃ καὶ νὰ φαίνεται ἐν γένει πολὺ φιλόφρων. Εἶχε συστήσει τὸν ἑαυτὸν του ὡς «μυλωθρὸν τὸ ἐπάγγελμα» (ἦτο ἡ ἔκφρασις του αὐτῆ) καὶ ὁμιλῶν, ἐπανελάμβανε συχνὰ τὸν τίτλον μου μετὰ σεβασμοῦ, καὶ ὄχι ὀλιγάκις καὶ τὸ ἐπάγγελμά του, τονίζων μάλιστα τὴν ἔλλειψιν ἐργασιῶν καὶ τὴν πενίαν του (κεσάτια).

— «Νὰ πάρετε, κύριε ἔφορε, ἓνα οὔζο, σᾶς παρακαλῶ... Δεχθῆτε, κύριε ἔφορε, καὶ ἀπὸ μένα ἓνα οὔζο, ἀφ' οὔ ἤρθατε στὸν τόπο μας, μυλωθρὸς τὸ ἐπάγγελμα...

Καὶ οὕτω ὁ κύριος ἔφορος καὶ ὁ μυλωθρὸς τὸ ἐπάγγελμα διεσταυροῦντο μέχρι βαθμοῦ πλήξεως καὶ ἀνίας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν μὲ ἀπήλλαξεν ὁ μακαρίτης Πελεκᾶνος παραλαβὼν με εἰς τὸ εὐρεθὲν κατάλυμα.

Εἶχομεν πλυθῆ καὶ ἀνεπαυόμεθα εἰς τὸ μόνον δωμάτιον τῆς οἰκίας μὲ ἀνοικτὴν τὴν θύραν καὶ τὰ παράθυρα, ἀναμένοντες τὴν παρασκευὴν τοῦ προχείρου φαγητοῦ, ὅταν εἶδον νὰ διέρχεται πρὸ τῆς θύρας πρὸς τὸ παράσπιτον μορφὴ τις κοιμίζουσα μεγαλοπρεπὲς ψάρι, ἀληθὲς θηρίον. Ὁ Πελεκᾶνος ἠλεκτρίσθη, ἐπήδησεν ἔξω καὶ μετὰ τινα ὥραν ἐπανῆλθε φαιδρὸς καὶ γεγανωμένος.

— «Ἔχομεν καὶ διὰ τὸν ναὸν αὔριον φαγητόν», μοὶ λέγει.

— «Εἶδα κάτι», λέγω, «καὶ θαυμάζω πῶς κατάφερες νὰ τὸ βρῆς».

— «Εἶνε πεσκέσι, διὰ τὸν ἔφορον», μοῦ λέγει, «ἀπὸ τὸν μεθυσμένο μυλωνᾶν».

Εἰς τὸ ἄκουσμα ἐταράχθη καὶ εἶπα νὰ τὸ πληρώσω ἀμέσως, ἐσηκώθην δὲ διὰ νὰ ἐξέλθω καὶ νὰ εὐχαριστήσω συγχρόνως. Ἄλλ' ὁ Πελεκᾶνος μὲ συνεκράτησεν εἰπών, ὅτι οὔτε ἡ οἰκογένεια τοῦ «μυλωθροῦ τὸ ἐπάγγελμα» στερεῖται ψαριῶν, οὔτε τὰ ἠγόρασεν οὔτος τὰ ψάρια. Διότι ὅταν δὲν ἐργάζεται ὁ μύλος, ὁ μυλωνᾶς ψαρεύει διὰ

δυναμίτιδος «καὶ σήμερα ἔκαμε καλὸ κυνήγι· διὰ τοῦτο καὶ ἦτο μεθυσμένος».

«Ναί, ἀλλὰ τί μᾶς χρεωστεῖ ἢ πόθεν με ξέρει ἐμένα γιὰ νὰ μοῦ φέρῃ δῶρον ἓνα τεράστιο ψάρι;» εἶπα.

«Σᾶς ἐνόμισε καὶ σᾶς νομίζει, λέγει, οἰκονομικὸν ἔφορον καὶ φαντάζεται ὅτι ἠμπορεῖτε νὰ τοῦ μετριάσητε τὸν φόρον τοῦ ἐπιτηδεύματος· δι' αὐτὸ σᾶς λέγει καὶ τὸ ἐπάγγελμά του διαρκῶς. Ἄφηστε δὲν εἶνε τίποτε δι' αὐτὸν ἓνα ψάρι. Ἡμεῖς, βλέπεις, δὲν εὐρίσκομεν τίποτε ἐδῶ».

Παρὰ ταῦτα ἐξήλθομεν διὰ νὰ τὸν ἀνταμείψω ὅπωςδήποτε, ἀλλ' εἶχε φύγει. Ἐπὶ τὴν περαιτέρω δὲ ἀναζητήσιν του με ἀπέτρεψαν αἱ παρεμβάσεις τοῦ Πελεκάνου καὶ ... ἡ ἀρχαιολογία. Ὁ Πausanias δηλ. εἰς τὸ δέκατον βιβλίον κεφ. ἑνατον διηγεῖται, ὅτι οἱ Κερκυραῖοι ποτὲ ἤγρευσαν αἰχθῶν τῶν θύννων ἀτέκμαρτόν τι ἀριθμῷ πλῆθος» καὶ ἀπὸ τούτων «τὸ ἀνάθημα ἐν Ὀλυμπίᾳ τε καὶ ἐν Δελφοῖς ἔστιν ἡ δεκάτη τῆς ἄγρας», δηλ. οἱ Κερκυραῖοι ἀνέθεσαν ἀπὸ μιᾶς ἄγρας ἰχθῶν ὡς δεκάτην δύο ἀναθήματα, ἐν ἐν Ὀλυμπίᾳ καὶ ἐν ἐν Δελφοῖς. Τοῦ τῶν Δελφῶν εὐρέθη ἡ βᾶσις (μῆκος 5.90 μ.) καὶ ἐπιγρ. λέγουσα «[Κορκυραῖοι] τὸ πόλλοι ἀνέθεν. Θεόπροπος ἐποίη Αἰγινάτας». Τὸν Θεόπροπον δὲ λέγει τεχνίτην τοῦ ἀναθήματος καὶ ὁ Πausanias.

Ἐσκέφθην λοιπὸν, ὅτι ἀφ' οὗ οἱ ἀρχαῖοι θεοὶ ἀπέθανον καὶ δὲν δύνανται νὰ δέχωνται τὴν δεκάτην τῶν εὐτυχιῶν ἀλιευτικῶν ἀγρῶν, δύνανται νὰ τοὺς ἀναπληρώσωσιν οἱ νῦν ἱερεῖς αὐτῶν, οἱ ἀρχαιολόγοι. Καὶ οὕτω ὁ ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων ἀπῆλαυσε τοῦ Ποσειδωνίου ἐδέσματος, τὸ ὁποῖον ἤρχετο ὡς «τυχερόν» τοῦ οἰκονομικοῦ ἐφόρου.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ Δ. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ

ΑΡΧΑΙΟΓΝΩΣΤΙΚΑ ΠΑΡΑΛΕΙΠΟΜΕΝΑ

ΤΟ «ΠΕΤΡΩΜΑ»

Συμβολή στο τελετουργικό τῶν Ἐλευσινίων Μυστηρίων

Ἀνηφορίζοντας τὴν Πομπικὴ ὁδὸ ποὺ ὀδηγεῖ ἀπὸ τὰ Μικρὰ Προπύλαια στὸ Τελεστήριο, δεξιὰ μας ὑψώνεται ἡ σταχτόχρωμη βραχώδης πλαγιὰ, ποὺ ἡ ἐλευσινιακὴ παράδοση ὀνόμασε Ἀγέλαστη Πέτρα (εἰκ. 1).

Ἱστορικὰ φορτισμένα τὰ βράχια αὐτὰ καὶ μεγάλης θρησκευτικῆς σημασίας γιὰ τὸ ἱερό, ἀφοῦ σύμφωνα μὲ τὸν Ὀμηρικὸ Ὑμνο κάπου ἐδῶ, δίπλα στὸν δρόμο, ἡ θλιμμένη Δήμητρα κουρασμένη ἀπὸ τὴν ἄκαρπη ἀναζήτησιν τῆς κόρης της κάθισε νὰ ξαποστάσει. Ἐδῶ οἱ κόρες τοῦ Κελεοῦ τὴν βρῆκαν καὶ τὴν προσκάλεσαν στὸ παλάτι τους δίχως νὰ τὴν ἀναγνωρίσουν. Καὶ ὅταν ἡ ταυτότητά της ἀποκαλύφθηκε, δίπλα στὴ βραχώδη αὐτὴ πλαγιὰ ἡ θεὰ ὄρισε τὴ θέσιν ποὺ οἱ Ἐλευσῖνιοι ἔπρεπε νὰ τῆς χτίσουν τὸν πρῶτο της ναό. Ἀλλὰ καὶ ἀργότερα, ὅταν δίδαξε στοὺς βασιλεῖς Τριπτόλεμο καὶ Διοκλῆ καὶ στοὺς εὐγενεῖς Εὐμόλπο καὶ Κελεὸ τὸν τρόπο ποὺ ἔπρεπε νὰ τὴ λατρεύουν, ἴσως πάλι σὲ αὐτὰ ἐδῶ τὰ βράχια συγκεντρωμένοι οἱ Ἐλευσῖνιοι, ἄκουσαν μαγεμένοι τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς θεᾶς νὰ μιλοῦν γιὰ τελετὲς μυστικῆς ποὺ θὰ ἔδιναν νέο νόημα στὴ ζωὴ τους καὶ θὰ τοὺς λύτρωναν ἀπὸ τὸ δέος τῆς μοιραίας συνάντησιν μὲ τὸν θάνατο. Ἐδῶ λοιπὸν μπορεῖ νὰ πρωτοδιδάχτηκαν τὰ Ἐλευσῖνια Μυστήρια καὶ ἴσως ἐδῶ νὰ πρωτοδόθηκε ὁ ὄρκος, ὁ φοβερός, ποὺ διασφάλισε τόσο καλὰ μέχρι τέλος τὸ μυστικόν. Ἐδῶ λοιπὸν λίγα μέτρα πρὶν φτάσουμε στὸ Τελεστήριο, συναντοῦμε τὸ «Πέτρωμα» (εἰκ.1 Α-Β).

Πρόκειται γιὰ ἓναν ὀγκόλιθο τοῦ ὁποῖου ἡ κορυφὴ εἶναι κάπου δυόμισι μέτρα ψηλότερα ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο τῆς ὁδοῦ. Γιὰ νὰ τὸν περιεργαστεῖ κανεὶς θὰ πρέπει νὰ σκαρφαλώσει στὰ παρακείμενα βράχια. Τότε θὰ διαπιστώσει ὅτι ἡ ἐπάνω ἐπιφάνειά του εἶναι καλὰ ἐπιπεδωμένη καὶ στὸ κέντρο της ὑπάρχει λαξευμένη στρογγυλὴ ὀπὴ διαμέτρου 0.53 μ. καὶ βάθους 0.55 μ. (εἰκ. 2 καὶ 4Α). Ριγμένο λίγο πιο πέρα ὑπάρχει ἓνα ἄλλο μικρότερο κομμάτι βράχου. Ἀκατέργαστο στὸ μεγαλύτερο μέρος του ἔχει καλὰ ἐπιπεδωμένη τὴ μία πλευρά, ἀπὸ τὸ μέσον τῆς ὁποίας ἐξέρχεται κατὰ 0.125 μ. συμφύης κύλινδρος διαμέτρου 0.47 μ. (εἰκ. 3). Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τὸ κομμάτι αὐτὸ ἔμπαινε πάνω στὸν μεγάλο ὀγκόλιθο καὶ χρησίμευε γιὰ σκέπασμα. Οἱ ἰδιορρυθμίες ὅμως δὲν σταματοῦν ἐδῶ.

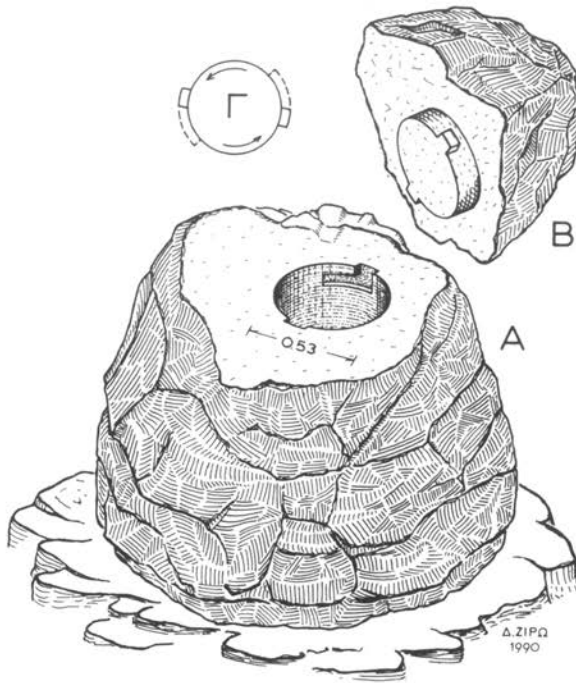
Εικ. 1. Ἡ Ἀγέλαστη Πέτρα μετὸ ἐκκλησιάκι τῆς Παναγίτσας στὴν κορυφὴ τοῦ λόφου. Μὲ γράμματα σημειώνεται ἡ θέση τοῦ «Πετρώματος».

Εικ. 2. Ἀποψὴ τῆς ἄνω ἐπιφάνειας τοῦ «Πετρώματος».

Εικ. 3. Τὸ σκέπασμα τοῦ «Πετρώματος».

Εικ. 4. Τὸ «Πέτρωμα» τῆς Ἐλευσίνας.

Α. Ἡ κρύπτη. Β. Τὸ σκέπασμα. Γ. Ὁ τρόπος σφράγισης τῆς κρύπτης.

Ἐὰν παρατηρήσουμε τὰ τοιχώματα τῆς ὀπῆς θὰ διακρίνουμε δύο χαρακτηριστικὲς ἐγκοπὲς σχήματος **L**, λαξευμένες ἢ μία ἀπέναντι ἀπὸ τὴν ἄλλη. Στὶς ἐγκοπὲς αὐτὲς εἰσχωροῦσαν κάθετα δύο προεξοχὲς ποὺ πρέπει νὰ ὑπῆρχαν σὲ ἀνάλογες θέσεις στὶς πλευρὲς τοῦ βύσματος στὸ σκέπασμα (εἰκ. 4B). Στὴ συνέχεια, μὲ μία μικρὴ περιστροφή οἱ προεξοχὲς εἰσχωροῦσαν στὸ ὀριζόντιο τμήμα τῶν ἐγκοπῶν καὶ τὸ σκέπασμα σφράγιζε, ἔτσι ποὺ ἦταν ἀδύνατο νὰ ἀνοιχτεῖ ἀπὸ κάποιον ἐὰν δὲν γνώριζε τὸν τρόπο (εἰκ. 4Γ). Οἱ λίθινες ὁμως προεξοχὲς δὲν διακρίνονται στὸ βύσμα, κάτι ποὺ φανερώνει ὅτι τὸ σκέπασμα δὲν εἶναι τὸ ἀρχικό, ἀλλὰ μεταγενέστερο, ὅπως ἄλλωστε αὐτὸ δείχνει καὶ ἡ αἰσθητὰ μικρότερη διάμετρος τοῦ βύσματος ἀπὸ αὐτὴν τῆς ὀπῆς, καθὼς καὶ ὁ διαφορετικὸς τρόπος κατεργασίας του (εἰκ. 3).

Τὰ παραπάνω ὁμως στοιχεῖα παρερμηνεύθηκαν. Ὁ βράχος χαρακτηρίστηκε ἀπὸ τὸν Τσουντα «θησαυρὸς» καὶ μάλιστα τοῦ τύπου τῶν κουμπαράδων. Οἱ ἐγκοπὲς θεωρήθηκε ὅτι χρησίμευαν γιὰ νὰ ρίχνουν οἱ πιστοὶ τὸν ὀβολό τους, ὅταν εἶναι φανερό ὅτι αὐτὸ θὰ ἦταν ἀδύνατο μὲ τὸ σκέπασμα στὴ θέση του. Παρ' ὅλα αὐτὰ ἡ ἰδέα τοῦ «κουμπαρά» ἐπικράτησε.

Ποιά όμως μπορεί να ήταν η χρήση τῆς κρύπτης αὐτῆς, ἐκεῖ στὰ ριζὰ τῆς Ἀγέλαστης Πέτρας; Ὁ Πausanias περιγράφοντας τὸ ἱερὸ τῆς Ἐλευσινίας Δήμητρας στὸν Ἀρκαδικὸ Φενεό, ἔχω τὴ γνώμη ὅτι δίνει τὴν ἀπάντηση: *Φενεάταις δὲ καὶ Δήμητρός ἐστιν ἱερὸν ἐπίκλησιν Ἐλευσινίας, καὶ ἄγουσι τῇ θεῷ τελετὴν, τὰ Ἐλευσῖνι δρώμενα καὶ παρὰ σφίσι τὰ αὐτὰ φάσκοντες καθεστηκέναι· ἀφικέσθαι γὰρ αὐτοῖς Ναὸν κατὰ μάντευμα ἐκ Δελφῶν, τρίτον δὲ ἀπόγονον Εὐμόλπου τοῦτον εἶναι τὸν Ναόν. Παρὰ δὲ τῆς Ἐλευσινίας τὸ ἱερὸν πεποιήται Πέτρωμα καλούμενον, λίθοι δύο ἡρμοσμένοι πρὸς ἀλλήλους μεγάλοι. Ἄγοντες δὲ παρὰ ἔτος ἦντινα τελετὴν μείζονα ὀνομάζουσι, τοὺς λίθους τούτους τηνικαῦτα ἀνοίγουσι· λαβόντες (δὲ) γράμματα ἐξ αὐτῶν ἔχοντα ἐς τὴν τελετὴν καὶ ἀναγνόντες (ἐς) ἐπήκοον τῶν μυστῶν, κατέθεντο ἐν νυκτὶ αὐθις τῇ αὐτῇ. Φενεατῶν δὲ οἶδα τοὺς πολλοὺς καὶ ὀμνύοντας ὑπὲρ μεγίστων τῷ Πετρώματι (VIII, 15, 1-2).*

Ὅπως λοιπὸν φαίνεται, οἱ Ἐλευσῖνιοι δὲν δίδαξαν μόνο τὸ τελετουργικὸ τῶν Μυστηρίων τῆς Δήμητρας στοὺς Φενεάτες, ἀλλὰ τοὺς ὑπέδειξαν καὶ τὸν τρόπο πὺ οἱ ὀδηγίες αὐτὲς ἔπρεπε νὰ φυλαχτοῦν. Μὲ τὸν ἴδιο ἀκριβῶς τρόπο πὺ οἱ ἱερὲς ἐντολὲς τῆς θεᾶς καὶ ὁ ὄρκος, χαραγμένα ἴσως πάνω σὲ λεπτὲς ὀρειχάλκινες (στρογγυλές;) πινακίδες φυλάγονταν στὴν Ἐλευσίνα, μέσα στὸ «Πέτρωμα», ἐκεῖ στὰ ριζὰ τῆς Ἀγέλαστης Πέτρας.

«Λιθοφόρος» δὲν ἀποκλείεται νὰ ἦταν ὁ τίτλος τοῦ ὑπευθύνου γιὰ τὴ φύλαξη καὶ συντήρηση τοῦ «Πετρώματος» ἢ ἐκείνου πὺ εἶχε τὸ πρόσταγμα στὴ μετακίνηση τοῦ βαρύτατου λίθινου σκεπάσματος, ὅταν ἀνοίγαν τὴν κρύπτη γιὰ νὰ ἀναγνώσουν στοὺς μύστες τὶς ἐντολές. Δὲν εἶναι ἀσφαλῶς τυχαῖο ὅτι κατὰ τὴ μύηση τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου τὸ 176 μ.Χ., μεταξὺ τῶν ἄλλων πρωτοφανῶν τιμῶν πὺ τοῦ ἔγιναν, ἡ ἱερὰ γερουσία τοῦ ἀπένειμε καὶ τὸν ἀπαντῶμενο μόνο σὲ ἔλευσινιακὴ ἐπιγραφή τίτλο τοῦ «Λιθοφόρου», σὲ ἔνδειξη εὐγνωμοσύνης στὸν μεγάλο αὐτὸν εὐεργέτη, ὁ ὁποῖος διέθεσε τεράστια ποσὰ γιὰ τὴν ἐπισκευὴ τοῦ κατεστραμμένου ἀπὸ τὴν ἐπιδρομὴ τῶν Κοστοβόκων Τελεστηρίου. Τότε μπορεί νὰ ἀντικαταστάθηκε καὶ τὸ ἀρχαῖο σκέπασμα τοῦ «Πετρώματος», τὸ ὁποῖο πιθανῶς οἱ βάρβαροι ἐπιδρομεῖς εἶχαν σπάσει, στὴν προσπάθειά τους νὰ ἀνοίξουν τὴν ἐρμητικὰ σφραγισμένη κρύπτη καὶ νὰ ἀρπάξουν τὸν ἄχρηστο ἔτσι κι ἄλλιῶς γι' αὐτοὺς θησαυρὸ πὺ ἔκρυβε.

**Ὁ ἀφανὴς Κλέαρχος ὁ Μεθυδριεύς
σύμβολο φωτισμένης ἑλληνικῆς εὐλάβειας**

Ὁ 7ος καὶ ὁ 6ος π.Χ. αἰ. συμπίπτουν μὲ τὴ χρυσὴ ἐποχὴ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς θρησκείας. Στὴν ὅλη ἐξέλιξη πρωτοστατοῦσε τὸ δελφικὸ ἱερό, ἀφότου ἢ προϊστορικῆ Γαῖα καὶ ὁ χθόνιος Ποσειδῶνας ὑποκαταστάθηκαν ἐκεῖ ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα ὡς θεὸ τῶν θρησκευτικῶν καθαρμῶν καὶ τῆς μαντικῆς (δηλ. ἀπὸ τοὺς πρώιμους «σκοτεινοὺς αἰῶνες»). Τὴν ἀκμὴ τοῦ 7ου καὶ τοῦ 6ου π.Χ. αἰ. τὴν βλέπουν ὡς φυσικὴ ἐξέλιξη ὅσοι εἶναι ἐξοικειωμένοι μὲ τὴ δραστηριότητα μερικῶν λαϊκῶν θρησκευτικῶν προσωπικοτήτων (ἀφοσιωμένων στὴ λατρεία τοῦ Ἀπόλλωνα) ποὺ μπόρεσαν νὰ στερεώσουν τὸν ἡγετικὸ ρόλο τοῦ ἱεροῦ στοὺς πρώιμους ἱστορικοὺς χρόνους. Ἡ ἐπίσημη ἱστορία συνήθως ἀγνοεῖ τὶς λαϊκὲς αὐτὲς προσωπικότητες καὶ ἐπομένως δὲν βοηθεῖ τοὺς μελετητὲς τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς νὰ ἀντιληφθοῦν τὴν ἀσυνήθη πρόοδο ποὺ συντελέστηκε στοὺς παραπάνω δύο αἰῶνες ποὺ ἀποτελοῦν τὴ λεγόμενη «ἀρχαῖκὴ ἐποχὴ».

Οἱ ἀφανεῖς ἐκεῖνες προσωπικότητες, ἂν καὶ χωρὶς ἀξιόλογη μὀρφωση, φιλοδόξησαν καὶ πέτυχαν, ἀπευθυνόμενες στὶς εὐλαβεῖς μάζες τοῦ λαοῦ, νὰ ἐξυψώσουν τὴ στάθμη τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς: ἦταν μάντιες, θρησκευτικοὶ ποιητὲς ποὺ ἀντιπαθοῦσαν τὸν Ὅμηρο, ἱερεῖς θρησκευτικῶν καθαρμῶν (περιζήτητων στοὺς ἀρχαῖκούς χρόνους), ἀλλὰ καὶ ὀργανωτὲς τῶν μυστικῶν τελετῶν ποὺ εἶχαν τότε τὴν πρώτη θέση στὴ λαϊκὴ θρησκεία. Σὲ δύο ἀπὸ τὶς θρησκευτικὲς ἐκεῖνες προσωπικότητες ἔχουν ἀφιερωθεῖ ἰσάριθμα σημειώματα τοῦ ΕΔΑΕ (τεύχ. 9 καὶ 10): ἦταν δύο ἐνθουσιώδεις σκαπανεῖς τῆς νέας θρησκευτικῆς ζωῆς, ἐφάμιλλοι τῶν προφητῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Ἀπὸ τοὺς ὄραματιστὲς τοῦ εἴδους αὐτοῦ ἐπηρεασμένο τὸ δελφικὸ ἱερατεῖο θεμελίωσε στοὺς πρώιμους ἀρχαῖκούς χρόνους τὸ οἰκοδόμημα τῆς γνήσιας ἑλληνικῆς θρησκείας. Στὴ γοργὴ ἄνοδο τῆς στάθμης τῆς ἀναφέρεται μία σειρὰ συναρπαστικῶν διηγήσεων ποὺ κυκλοφοροῦσαν στοὺς ἐπόμενους αἰῶνες, ὡς τὸ τέλος τῆς ἀρχαιότητος. Πρόκειται γιὰ διηγήσεις μὲ διδακτικὸ περιεχόμενο, ἀνάλογες πρὸς τὶς λεγόμενες «παραβολές» τῆς χριστιανικῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας. Οἱ περισσότερες σχετίζονται μὲ τὸν σωστὸ τρόπο, κατὰ τὸν ὁποῖο ἔπρεπε νὰ ἐκδηλώνεται ἡ εὐλάβεια τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν θεό.

Καὶ πρῶτα πρῶτα πολεμήθηκε ἡ ὀμηρικὴ ἀντίληψη πὼς ὁ θεὸς χαίρεται μὲ τὶς πλούσιες θυσίες (μὲ τὰς τεληέσσας ἐκατόμβας ταύρων ἢ δ' αἰγῶν, ὅπως τὶς λέει ἡ Ἰλιάδα Α 315-316). Ὅσο πιο πλούσιες προσφορὲς μπορούσε κανεὶς νὰ κάνει, τόσο πιο θεάρεστος ἦταν, ἔλεγε

ὁ κανόνας ὁ ἐφαρμοζόμενος ἀπὸ τὶς ἀριστοκρατικὲς κοινωνίες, ὁ ὁποῖος ἤθελε θεάρεστους μόνο τοὺς πλούσιους εὐγενεῖς. Ἡ Πυθία ὄχι μόνον ἀμφισβήτησε τὴν ἀποψη αὐτή, ἀλλὰ καὶ τὴν καταδίκασε μὲ σαφήνεια: ἡ εὐκαιρία τῆς καταδίκης παρουσιάστηκε, ὅταν ἕνας ἀριστοκράτης κτηνοτρόφος ἀπὸ τὴ μικρασιατικὴ Μαγνησία πῆγε ὡς προσκυνητῆς στοὺς Δελφοὺς καὶ ἐκεῖ, γιὰ νὰ καταπλήξει τοὺς πιστοὺς ἐπόμευσεν ἐκατόμβην τῷ θεῷ, ἔβαλε δηλαδὴ τὰ βόδια πού θὰ θυσίαζε νὰ παρελάσουν μὲ ἐπιχρυσωμένα τὰ κέρατα μπροστὰ στὰ συγκεντρωμένα πλήθη: στὰ πλήθη αὐτὰ θὰ μοιράζονταν μετὰ τὴ θυσία τὰ ψημένα κρέατα γιὰ νὰ μετᾶσχουν ὅλοι οἱ προσκυνητὲς σὲ μία γενικὴ εὐωχία πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνα. Ὁ ἀφελὴς μικρασιάτης (ιδιοκτήτης, ὅπως λέει ἡ ἀρχαία διήγηση, πολλῶν βοσκημάτων) διακήρυξε πῶς αὐτὸς μποροῦσε νὰ θεραπεύει τὸν θεὸ κάλλιστα πάντων ἀνθρώπων καὶ πῶς στὴ συγκεκριμένη περίπτωσι δὲν ὑπῆρχε στὸ ἱερὸ πιὸ θεάρεστος προσκυνητῆς.

Γιὰ νὰ ἀποδείξει βάσιμη τὴν ἐπιδοκιμασία τοῦ πλήθους ὑπέβαλε στὴν Πυθία, μετὰ τὴ θυσία, τὰ ἐρωτήματα: ποιὸς ἦταν κατὰ τὸν θεὸ ὁ ἄριστα καὶ προθυμότατα γεραίρων αὐτὸν καὶ ποιὸς ὁ τὰς προσφιλεστάτας θυσίας ποιῶν. Περιμένοντας ἔπειτα τὴν πανηγυρικὴ ἀπονομὴ τοῦ «πρωτείου» στὸν ἑαυτό του, ἄκουσε ἀπὸ τὴν Πυθία μία ἀπροσδόκητα λακωνικὴ ἀπάντησι: *Κλέαρχος ἐστίν, ἐν Μεθυδρίῳ τῆς Ἀρκαδίας κατοικῶν, ὁ πάντων ἄριστα θεραπεύων τοὺς θεοὺς.*

Ἡ ἀπάντησι πού τόσο κοφτὰ ἀναγνώριζε ὡς εὐλαβέστερο θεράποντα τῶν θεῶν ἕναν ἄγνωστο χωριάτη, ἀπομονωμένο στὰ χωριά τῆς Ἀρκαδίας, ἄφησε ἐμβρόντητο τὸν βαθύπλουτο μικρασιάτη. Χωρὶς νὰ διστάσει οὔτε στιγμή, παραμέρισε κάθε ἄλλη δουλειὰ καὶ ἔσπευσε στὸ μακρινὸ Μεθύδριο γιὰ νὰ συναντήσῃ τὸν ἐκλεκτὸ τῶν θεῶν καὶ νὰ μάθῃ ἀπὸ τὸν ἴδιο τίνα τρόπον τὰς θυσίας ἐπιτελεῖ, ὥστε νὰ ἐξασφαλίζει τὴ θεϊκὴ εὐνοια.

Ἀνακάλυψε τὸ Μεθύδριο στὶς δυτικὲς παραφυάδες τοῦ Μαινάλου (σὲ μικρὴ ἀπόστασι νοτιοδυτικὰ τῆς σημερινῆς Βυτίνας): ἦταν ἕνας συνοικισμὸς ὄχι μόνον ἀπομονωμένος ἀλλὰ καὶ φτωχός, πού δὲν θὰ μποροῦσε καὶ μὲ ὅλους μαζί τοὺς κατοίκους του νὰ τιμήσῃ τοὺς θεοὺς μὲ τὴ μεγαλοπρέπεια πού τοὺς τιμοῦσε ὁ ἴδιος ὁ μόνος του. Ἀναζήτησε ὅμως ἐκεῖ καὶ βρῆκε τὸν Κλέαρχο, τὸν ὁποῖο ρώτησε πῶς τιμοῦσε τοὺς θεοὺς. Πῆρε μία πολὺ ἀπλὴ ἀπάντησι: συνήθιζε πρῶτα νὰ πλένει σὲ ταχτὰ χρονικὰ διαστήματα μὲ καθαρὸ νερὸ τὸν ρύπο τῶν λίθινων ἐρμαϊκῶν στηλῶν τῆς Ἐκάτης καὶ τοῦ Ἑρμῆ πού τὶς εἶχαν στήσει στὸ Μεθύδριο οἱ πρόγονοί του. Στεφάνωνε ἔπειτα τὶς στῆλες καὶ ἔκανε τὶς καθιερωμένες προσφορὲς στὰ ὑπαίθρια ἱερὰ τοῦ συνοικισμοῦ (δὲν εἶχαν

ἐπιβλητικούς ναούς). Οἱ προσφορές του δὲν ἦταν ποτὲ αἱματηρές (οὔτε «ἐβουθύτει», οὔτε ἄλλα ζῶα θανάτωνε γιὰ νὰ τιμήσει τοὺς θεούς). Φωτιά χρησιμοποιοῦσε μόνο γιὰ νὰ κάψει τὸ θυμίαμα ποὺ πρόσφερε στοὺς θεούς. Στίς γιορτὲς ἔκαιγε γι' αὐτοὺς καὶ «ψαιστὰ» ἢ «πόπανα» (γλυκίσματα ζυμωμένα μὲ κριθάλευρο καὶ μέλι). Πρόσφερε καὶ μερικὰ φρούτα τῆς ἐποχῆς.

Ἡ ἱστορία τοῦ Μεθυδριέα Κλεάρχου ἔχει ὅλα τὰ γνωρίσματα τῆς φιλοαἰκῆς θρησκευτικῆς πολιτικῆς ποὺ ἀσκοῦσε τὸ δελφικὸ ἱερὸ στοὺς ἀρχαίους χρόνους, γιὰ νὰ προσεταιριστεῖ τὰ πλήθη τῶν φτωχῶν προσκυνητῶν ποὺ ἀντιμάχονταν τὴν κυρίαρχη τότε τάξη τῶν εὐγενῶν γαιοκτημόνων. Αὐτὸ ἐπιτρέπει τὴ χρονολόγησή της στοὺς προκλασικούς χρόνους, ἂν καὶ σήμερα εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τὸν φιλόσοφο Πορφύριο τοῦ 3ου μ.Χ. αἰ. Ὁ Πορφύριος ὡς δική του πηγὴ γιὰ τὴν ἱστορία ἀναφέρει τὸν Χιώτη ἱστορικὸ Θεόπομπο, ὁ ὁποῖος τὴν ἄκουγε ἢ τὴν διάβαζε κατὰ τὰ μέσα τοῦ 4ου π.Χ. αἰ., ἡ ἱστορία ὅμως εἶχε πλαστεῖ σὲ ἐποχὴ ἀκόμη πλησιέστερη στὴν ἀκμὴ τοῦ ἱεροῦ. Ὁ Πορφύριος καὶ ἄλλοι νεοπλατωνικοὶ φιλόσοφοι τοῦ 3ου μ.Χ. αἰ. ἀναζητοῦσαν περιστατικὰ παλιᾶς εὐλάβειας γιὰ νὰ τονώσουν μὲ ἐκεῖνα τὴ δική τους εὐλάβεια. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους ἐκείνους ἦταν ἐξελληνισμένοι ἀνατολίτες καὶ ζοῦσαν ἀσκητικά. Ὁ Πορφύριος καταγόταν ἀπὸ τὴν Τύρο τῆς Φοινίκης, ἔζησε ὅμως καὶ δίδαξε στὴν Ἀθήνα, ὅπου καὶ δημοσίευσε τὰ βιβλία του: παρέμεινε ἀφοσιωμένος στὴν παλιὰ ἑλληνικὴ θρησκεία καὶ ἔγραψε, μεταξὺ τῶν ἄλλων, μία διατριβὴ ἐναντίον τῶν χριστιανῶν. Ἀπὸ τὴν προσωπικὴ του δίαιτα εἶχε ἀποβάλει τὸ κρέας (ὅπως ἡ πλειονότητά τῶν νεοπλατωνικῶν καὶ τῶν νεοπυθαγορείων φιλοσόφων). Ἀπὸ τὴ λατρεία ἀπέκλειε κάθε αἱματηρὴ θυσία γιὰ τοὺς θεούς. Στίς τελευταῖες δεκαετίες τοῦ 3ου μ.Χ. αἰ. ἔγραψε τὴ σωζόμενη πραγματεία του *Περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων* ἢ *Περὶ ἐγκρατείας*, στὴν ὁποία παρουσιάζει τὴν καταδίκη τῶν αἱματηρῶν θυσιῶν γιὰ τοὺς θεούς ὡς βασισμένη σὲ παλιὰ ἐπιθυμία τοῦ δελφικοῦ ἱεροῦ. Στὸ περιστατικὸ τοῦ Μεθυδριέα Κλεάρχου ἔβρισκε ἔκφραση ἡ ἐπιθυμία αὐτή.

Στὸ *Περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων* ὁ Πορφύριος παραθέτει καὶ δεύτερη ἱστορία μὲ τὸ ἴδιο περιεχόμενο. Καὶ ἡ δεύτερη μοιάζει μὲ εὐαγγελικὴ «παραβολή» ποὺ διδάσκει μὲ συγκλονιστικὴ σαφήνεια πῶς ὁ θεὸς ἀπεχθάνεται τὴν ἐπιδεικτικὴ εὐλάβεια καὶ προτιμᾷ μία ἐγκάρδια προσφορά, ἃς εἶναι ὁσοδήποτε φτωχὴ. Ἐπιδεικτικὴ (καὶ ἐπομένως ἀνεπιθύμητη) ἦταν ἡ ἐκατόμβη τοῦ παραπάνω πλούσιου μικρασιάτη. Ἐπιδεικτικὴ ἦταν καὶ μία παρόμοια ἐκατόμβη ἐνὸς πλούσιου Θεσσαλοῦ, ἡ ὁποία στὴ σχετικὴ ἱστορία ἀντιπαρατίθεται πρὸς μία φτωχὴ προσφορά ποὺ ὅμως κι αὐτὴ μπόρεσε νὰ ἐξελιχθεῖ σὲ πράξη ἐπιδει-

κτική και να καταδικαστεί πιό αύστηρά. Και ή δεύτερη ιστορία έχει προκλασική καταγωγή, αν και ό Πορφύριος τήν είχε διαβάσει σέ έργο του Θεοφράστου (του 4ου π.Χ. αϊ. Βλ. περιληπτικά τις δύο ιστορίες στον Ν. Δ. Παπαχατζή, *Η θρησκεία στην αρχαία Ελλάδα*, 1987, 84 σημ. 1 και 4, όπου οι ιστορίες εντάσσονται στην έλληνική θρησκευτική ζωή των αρχαϊκών χρόνων).

Σύμφωνα με τή δεύτερη ιστορία, ένας πλούσιος Θεσσαλός και ένας φτωχός Έρμιονέας (από τήν Έρμιόνη τής Αργολίδας) συναντήθηκαν ως προσκυνητές στους Δελφούς σέ πανελλήνια γιορτή, ή όποια δέν προσδιορίζεται χρονολογικά. Ό πλούσιος Θεσσαλός πρόσφερε πάλι εκατόμβη, τής όποίας προηγήθηκε, όπως συνήθως, πομπή των προς θυσίαν ζώων με έπιχρυσωμένα τά κέρατα. Ό φτωχός Έρμιονέας πέρασε κι αυτός από τον βωμό του Απόλλωνα και πρόσφερε λίγο από τό χοντροαλεσμένο κριθάρι που κουβαλούσε μαζί του σέ μικρό τορβά. Η ποσότητα τής προσφοράς του ήταν μηδαμινή: έριξε στον βωμό τόσο μόνο κριθάρι όσο μπορούσε να πιάσει με τά τρία δάχτυλα του ενός χεριού. Η Πυθία, αξιολογώντας τις δύο προσφορές, χαρακτήρισε ως πιό άρεστή στον θεό τήν προσφορά του Έρμιονέα και όχι τήν εκατόμβη του Θεσσαλού, γιατί εκείνη ήταν επίδεικτική. Ό Έρμιονέας όμως που άκουσε τήν κρίση τής Πυθίας αποδείχτηκε άνόητος: βλέποντας πόσο φτηνά προκάλεσε τον έπαινο τής Πυθίας, έσπευσε να άδειάσει πάνω στον βωμό όλόκληρη τήν ποσότητα του κριθάλειρου που περιείχε ό τορβάς, έλπίζοντας να επιτύχει μεγαλύτερο έπαινο. Η Πυθία όμως απάντησε με αύστηρότητα πως ό άνόητος Έρμιονέας έγινε με τή νέα του πράξη δύο φορές πιό άπεχθής στον θεό από όσο είχε γίνει άρεστός με τήν αρχική προσφορά του. Η δεύτερη προσφορά δέν ήταν πράξη ευλάβειας, αλλά πράξη επίδειξης για τήν απόσπαση επαινών.

Οί ιστορίες του είδους αυτού, από τις όποιες έχουν σωθει πολλές, παρουσιάζουν πολύ ύψηλή τή στάθμη τής ήθικής και θρησκευτικής ζωής που προπαγάνδιζε τό δελφικό ιερό στους αρχαϊκούς χρόνους.

ΕΜΕΙΣ ΚΑΙ ΤΑ ΑΡΧΑΙΑ

ΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΞΕΝΟΙ

«Είμαι ένθουσιασμένος από τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα, ἀπὸ τὶς προτομὲς τῶν ἡρώων, ἀπὸ τὰ ἀγγεῖα μὲ τὶς ἀρχαῖες τέφρες, ἀπὸ ὅλα τὰ νεκρὰ καὶ τὰ ἄψυχα. Ἀλλὰ αὐτοὶ οἱ ἀχρεῖοι Ἕλληνες, ποὺ θέλουν νὰ λέγονται ἄνθρωποι, παραμορφώνουν τὰ πάντα στὴ χώρα τῶν θεῶν» (John Twaddel, γύρω στὸ 1799· τὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ Κυρ. Σιμόπουλου, *Ξενοκρατία, Μισελληνισμὸς καὶ ὑποτέλεια*, Ἀθήνα 1990, 351).

Τὰ λόγια αὐτὰ ἐνὸς κλασικοῦ Ἀγγλοῦ φιλολόγου θὰ μπορούσαν νὰ χρησιμεύσουν ὡς προμετωπίδα στὸ καινούργιο βιβλίο ποὺ ἀναφέρεται προηγουμένως. Συνοφίζουσαν σαφέστατα, κατὰ τὸν συγγραφέα, τὴ στάση τῶν ἀπὸ Δυσμὰς γειτόνων τῆς Ἑλλάδας, ἀπὸ τὴ Ρωμαιοκρατία ὡς τώρα. Οἱ κατὰ καιροὺς προστάτες, εἰσβολεῖς καὶ ἐκσυγχρονιστὲς εἶχαν μία ἰδεολογία σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁ σεβασμὸς, καὶ ὀρισμένες φορὲς ἡ ἐξαλλή λατρεία πρὸς τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ Παρελθὸν καὶ τὰ κάθε λογῆς ἀπομεινάρια του, συνδυαζόταν μὲ τὴν ἄκρατη περιφρόνηση πρὸς τοὺς Ἕλληνες τῆς ἐποχῆς τους, οἱ ὁποῖοι ἀντιμετωπίζονταν ὡς ἀνάξιοι τῶν προγόνων τους. Αὐτὴ ἡ ἰδεολογία δημιούργησε τὸ φαινόμενο τοῦ «Φιλελληνισμοῦ».

Ὁ Σιμόπουλος περιγράφει τὴ διαμόρφωση τῆς «φιλελληνικῆς» ἰδεολογίας καὶ τὶς πρακτικὲς τῆς συνέπειες. Συνέπειες ποὺ κλιμακώονταν ἀπὸ τὴν ἀπλὴ ἀπογοήτευση, ὅταν ἡ διαφορά μεταξὺ τῆς κλασικιστικῆς φαντασίωσης καὶ τῆς πραγματικότητος τῆς τουρκοκρατούμενης ἢ ἐπαναστατημένης Ἑλλάδας γινόταν ἐμφανῆς, ὡς τὴ λεηλασία τῶν ἀρχαίων κειμηλίων καὶ τὴν ὑπονόμευση τῶν ἑλληνικῶν συμφερόντων ὅταν τὰ συμφέροντα τῶν «Φιλελλήνων» τὸ ἀπαιτοῦσαν.

Αὐτὸ στὸ ὁποῖο θὰ ἄξιζε νὰ σταθοῦμε περισσότερο εἶναι οἱ συνέπειες τοῦ «Φιλελληνισμοῦ» στὶς ἀρχαιότητες τῆς χώρας μας. Ὁ Σιμόπουλος ἀφιερώνει ἰδιαίτερα κεφάλαια γιὰ κάθε ἱστορικὴ περίοδο μὲ τὴν ὁποία ἀσχολεῖται, ξεκινώντας ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους. Οἱ ἀπὸ τὴ Δύση ἐπιδρομεῖς δὲν ἔχαναν τὴν εὐκαιρία νὰ λεηλατοῦν ὅ,τι πίστευαν πὼς θὰ μπορούσε νὰ στολίσει τὶς πόλεις, τὰ μέγαρα ἢ τὰ μουσεῖα τους. Στὴν περίοδο μάλιστα τῆς Τουρκοκρατίας ἡ λεηλασία ἔφτασε στὸ ἀποκορύφωμα μὲ πρωταγωνιστὲς ὑπηκόους ὄλων τῶν Μεγάλων Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων καὶ ταυτόχρονα σημειώθηκαν οἱ μεγαλύτερες καταστροφές: «Τὰ ἰσοπέδωσα ὅλα, τὰ ξεθεμελίωσα ὅλα [...]. Αὐτὴ τὴ στιγμή εἶμαι ἀπασχολημένος μὲ τὴν τελευταία καταστροφὴ τῆς Σπάρ-

της [...]. 'Αλλά, ἐγὼ τουλάχιστον ξέρω πὼς θὰ τὴν ἀναγνωρίσω [...]. Τώρα ἀσχολοῦμαι μὲ τὴν καταστροφή τοῦ ναοῦ τοῦ 'Απόλλωνα στὶς 'Αμύκλες» ('Αββὰς Fourmout, ἀπεσταλμένος τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ', 1729-30· 370 σημ. 6). Στὸ βιβλίο γίνεται μία ἐξαντλητικὴ παράθεση ἀνάλογων περιπτώσεων, συνήθως ἀπὸ τὰ γραπτὰ τῶν ἰδίων τῶν καταστροφῶν.

Εὐλόγα μπορεῖ νὰ δημιουργηθεῖ ἡ ἀπορία, γιατί νὰ ἀσχολούμαστε ἐμεῖς, ἄνθρωποι τοῦ 1990, μὲ γεγονότα, πού χωρὶς νὰ τὰ ἀμφισβητεῖ κανεὶς, ἀνήκουν σ' ἓνα σκοτεινὸ παρελθόν. 'Η ὑπενθύμισή τους δὲν θὰ δημιουργήσει στεῖρες ἐθνικιστικὲς ἐξάρσεις σὲ μία μάλιστα στιγμή πού δημιουργεῖται ἡ 'Ενωμένη Εὐρώπη καὶ «τὰ σύνορα πέφτουν»; 'Αλλωστε καὶ ὁ ἴδιος ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου μὲ τίς λέξεις «Ἐενοκρατία» καὶ «Μισελληνισμὸς» δὲν μᾶς θυμίζει στιγμὲς ὅπου οἱ ὅποιες ξένες ἐπιδράσεις χρησιμοποιήθηκαν σὰν ἀποδιοπομπαῖος τράγος γιὰ νὰ ἀποφύγουμε τὴ διόρθωση τῶν δικῶν μας ἐλαττωμάτων;

'Η ἀντίρρηση δὲν στερεῖται βάρους ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν ἔχουμε τὸν χῶρο γιὰ νὰ τὴν ἀντικρούσουμε πλήρως. Αὐτὸ πού πρέπει νὰ ὑπενθυμίσουμε εἶναι τοῦτο: Τὰ ὅσα ἀναφέρει ὁ Σιμόπουλος συνέβησαν καὶ μᾶς ἔβλαψαν. 'Ανάλογα φαινόμενα ἔχουμε καὶ σήμερα, μὲ μιὰ πιὸ κόσμια κάλυψη, καὶ φυσικὰ μᾶς βλάπτουν. Οἱ ὅποιεςδήποτε βλαβερὲς πράξεις ξένων ἀπέναντί μας ἴσως νὰ μὴν ὀφείλονται στὸν μισελληνισμὸ ὅπως λέγει ὁ συγγραφέας ἀλλὰ στὴν ἀπλὴ ἐπιδίωξη τῶν συμφερόντων τους. Δὲν ἔχει καμία σημασία γιὰ μᾶς. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι τὸ ἴδιο. Δεδομένου ὅτι σὲ ὅποιαδήποτε ἐσωτερικὴ κατάσταση καὶ νὰ βρισκόμαστε θὰ παραμεινουμε μιὰ χώρα ἀδύναμη, θὰ ἦταν τουλάχιστον ἐθελοτυφλία νὰ ἀφεθοῦμε στὴ σαγήνη τοῦ «κόσμου χωρὶς σύνορα» καὶ νὰ ἐγκαταλείψουμε καὶ τὰ ἐλάχιστα στοιχεῖα πού μᾶς ξεχωρίζουν ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ μᾶς δίνουν δύναμη. Κι αὐτὸ ἰσχύει μὲ ἰδιαιτέρη ἔμφαση στὸν τομέα τῶν ἀρχαιοτήτων. Καλῶς ἢ κακῶς τὸ σύγχρονο ἑλληνικὸ κράτος στήριξε τὴν ἰδεολογία του πάνω στὴν ἰδιαίτερη καὶ μοναδικὴ σχέση μας μὲ τὴν ἀρχαιότητα. "Αν ἐγκαταλείψουμε αὐτὴ τὴν ἰδεολογία καὶ δεχθοῦμε πὼς καὶ τὰ ἀρχαῖα μας εἶναι μέρος μιᾶς «κοινωνῆς πολιτιστικῆς κληρονομιάς ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος», τότε χάνοντας αὐτὸ πού μᾶς ξεχωρίζει θὰ μείνουμε ἓνας λαὸς χωρὶς παρελθόν καὶ μὲ ἓνα παρὸν πού δὲν ἐμπνέει οὔτε φόβο, οὔτε σεβασμὸ.

Τὰ παραπάνω δὲν ἐκφράζουν οὔτε σωβινισμὸ οὔτε πνεῦμα ὑπεροχῆς ἀπέναντι σὲ ἄλλους λαούς. Δὲν πιστεύουμε πὼς οἱ λαοὶ χωρίζονται σὲ ἀνώτερους καὶ κατώτερους, οὔτε περιφρονοῦμε τὸ παρελθόν καὶ τὸν πολιτισμὸ ὅποιοιδήποτε. "Ομως, αὐτὸ δὲν σημαίνει πὼς θὰ ἔπρεπε νὰ ἐγκαταλείψουμε τὴ δικὴ μας κληρονομιά καὶ τὸν δικὸ μας πολιτισμὸ

για χάρη μιᾶς προόδου που σίγουρα, με τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, θὰ καταλήξει νὰ θεωρεῖται ἀντίδραση. Ἴσως ὅμως ἔτσι καταλήξουμε, θὰ ποῦν μερικοί, μιμούμενοι τὸν Ἴταλὸ φουτουριστὴ Μαρινέττι, νὰ μὴ γίνουμε τίποτε καλύτερο ἀπὸ φύλακες Μουσείου. Καὶ αὐτὴ ἡ ἀσχολία εἶναι πολὺτιμη, ὅταν τὸ περιεχόμενο τῶν αἰθουσῶν εἶναι μοναδικὸ στὸν κόσμο.

X.B.Π.

ΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΞΕΝΗΝ

Στὴν *Καθημερινή* (Πέμπτη 6.12.1990) δημοσιεύτηκε ἡ εἶδηση ὅτι σὲ πτέρυγα τοῦ Διεθνoῦς Ὀλυμπιακοῦ Μουσείου στὴ Λαζάνη θὰ στεγαστοῦν ἑλληνικὰ ἀρχαῖα ποὺ θὰ σταλοῦν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ ὁποῖα «θὰ ἐπιλέξει εἰδικὴ ὁμάδα ἐργασίας τοῦ ΥΠΠΟ καὶ θὰ τὰ ἐγκρίνει (sic) τὸ Κεντρικὸ Ἀρχαιολογικὸ Συμβούλιο». Ἐλπίζουμε νὰ εἶναι ἀναληθής ἡ εἶδηση καὶ νὰ πρόκειται μόνον γιὰ εὐσεβεῖς πόθους δημιουργίας θέσεως Ἐφόρου (ὄχι, ἔχει καταργηθεῖ ὁ τίτλος αὐτὸς ποὺ δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Καποδίστρια) ἢ μάλλον Διευθυντοῦ Ἀρχαιοτήτων Λαζάνης. Ἐλπίζουμε ἐπίσης νὰ ἔχουν διαψευσθεῖ ὅλα αὐτὰ ἕως ὅτου κυκλοφορήσει τὸ τεῦχος τοῦτο καὶ νὰ μείνει μόνον ἡ πικρία τῆς γελοιογραφίας τοῦ Μπόστ.

B.X.Π.

Πρωινή, 3 Μαρτίου 1979.

ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ

ΣΤ' ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΩΝ ΑΚΤΩΝ ΤΗΣ ΜΑΥΡΗΣ ΘΑΛΑΣΣΑΣ, 22-29 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1990

Ἡ ὀργάνωση τοῦ τελευταίου αὐτοῦ Συμποσίου γιὰ τὴ Μαύρη Θάλασσα, ὅπως καὶ τῶν προηγουμένων στὴν ἴδια σειρά, ὀφείλεται στὸ Κέντρο Ἀρχαιολογικῶν Σπουδῶν τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν τῆς Σοβιετικῆς Γεωργίας ὑπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ καθ. Othar Lordkipanidze. Τὸν διεθυντὴ τοῦ Κέντρου αὐτοῦ καὶ ἀνασκαφέα τοῦ Βάνι (Vani) εἶχαν τὴν εὐκαιρία νὰ γνωρίσουν ἀρκετοὶ Ἕλληνες ἱστορικοὶ καὶ ἀρχαιολόγοι κατὰ τὴν παραμονή του στὴν Ἀθήνα τὴν ἀνοιξή τοῦ 1987, μετὰ ἀπὸ πρόσκληση τοῦ Κέντρου Ἑλληνικῆς καὶ Ρωμαϊκῆς Ἀρχαιότητος τοῦ Ἑθνικοῦ Ἰδρύματος Ἐρευνῶν.

Τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ Συνέδρια αὐτὰ τῆς Γεωργίας ἔγινε τὸ 1977 στὸ Tskhaltubo, μὲ θέμα τὸν ἑλληνικὸ ἀποικισμό τῶν ΒΑ ἀκτῶν τῆς Μαύρης Θάλασσας.

Οἱ συνεδριάσεις τοῦ ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέροντος καὶ ἄψογα ὀργανωμένου τελευταίου Συνεδρίου ἔγιναν στὸ Βάνι, στὴν αἴθουσα συνεδρίων τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, ὅπου ἔχουν ἐκτεθεῖ τὰ ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα τῶν ἀνασκαφῶν τῆς περιοχῆς αὐτῆς πού βρίσκεται κοντὰ στοὺς νότιους πρόποδες τοῦ Καυκάσου. Τὶς συνεδριάσεις παρακολούθησαν περίπου 80 σύνεδροι, μὲ μεγάλη συμμετοχὴ ξένων (45-50) πού ἐκπροσωποῦσαν ἕνα μεγάλο ἀριθμὸ Πανεπιστημίων, Ἐρευνητικῶν Ἰδρυμάτων καὶ Μουσείων τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Β. Ἀμερικῆς· ἀνάμεσά τους ὑπῆρχε καὶ ἕνας ἀριθμὸς μεταπτυχιακῶν φοιτητῶν. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ συμβολὴ τοῦ διεθυντῆ καὶ τῶν συνεργατῶν του, τοῦ Κέντρου Ἀρχαιολογικῶν Σπουδῶν, στὴν ἄψογη ὀργάνωση τοῦ Συνεδρίου, ἐπισημαίνουμε ὅτι στὴν ὠφέλεια πού ἀποκομίσαμε ἀπὸ αὐτὸ πρωταρχικὸ ρόλο ἔπαιξε τὸ σύστημα αὐτόματης μετάφρασης.

Σύμφωνα μὲ τὴν πρόσκληση τῆς Ὀργανωτικῆς Ἐπιτροπῆς ἡ ἀφιξὴ τῶν συνέδρων ἔγινε τὴν 19 Σεπτεμβρίου. Οἱ δύο πρῶτες ἡμέρες ἀφιερῶθηκαν σύμφωνα μὲ τὸ πρόγραμμα «στὴν ἐξοικείωση τῶν συνέδρων μὲ τὰ ἀρχαιολογικὰ κατάλοιπα πού φυλάσσονται στὰ Μουσεῖα τῆς Τιφλίδας, καί, καθ' ὁδὸν πρὸς τὸ Βάνι, σὲ ἐπισκέψεις ἀρχαιολογικῶν ἀνασκαφῶν». Ἐπισκεφθῆκαμε τὸ Κρατικὸ Μουσεῖο καὶ τὸ Μουσεῖο Τέχνης, παλιὰς ἐκκλησίης καὶ ἀρχαιολογικοὺς τόπους ἀπὸ τοὺς ὁποίους σημειώνουμε τὴν ἐπίσκεψη στὴν Mtsketa, ὅπου οἱ σύνεδροι εἶ-

χαν τὴν εὐκαιρία μιᾶς πρώτης ἐπαφῆς μετὰ τὴν παραδοσιακὴν γεωργιανὴ φιλοξενία, ποὺ εἶναι ἰδιαίτερα θερμὴ. Μετὰ ἀφετηρία τὸ Βάνι ἔγιναν ἀργότερα ἐπισκέψεις σὲ ἀρχαιολογικοὺς τόπους κοντὰ ἢ ἐπάνω στὶς ἀκτὲς τῆς Μαύρης Θάλασσας, στὸ Kobuleti, στὸ Gonio καὶ στὸ Βατούμ. Ἡ ἐναρκτήρια συνεδρίαση ἔγινε στὶς 22 Σεπτεμβρίου στὸ Kutaisi — τῇ δευτέρῃ σὲ μέγεθος πόλῃ τῆς Γεωργίας — στὸ Πανεπιστήμιο τῆς πόλης αὐτῆς, καὶ μάλιστα συνέπεσε μετὰ τὰ ἐγκαίνια τοῦ Πανεπιστημίου. Τὴν ἐναρκτήρια εἰσήγηση μετὰ θέμα «Ἑλληνικὰ ἔπη καὶ ἀρχαιολογία» ἔκανε ὁ καθ. Ρ. Λένέκουε τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Besançon· στὸν ἴδιο ὀφείλεται καὶ ἡ ἔκδοσις τῶν *Πρακτικῶν* τοῦ προηγουμένου Συμποσίου. Τὴν ἴδια ἡμέρα ἐπισκεφθῆκαμε ἄλλες ἀρχαιολογικὰς ἀνασκαφὰς (Gelati) καὶ τὸ μικρὸ ἀλλὰ πολὺ σημαντικὸ Μουσεῖο τοῦ Kutaisi.

Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἀναφερθοῦμε σὲ ὅλες τὶς, σχεδὸν 50, ἀνακοινώσεις ποὺ δόθηκαν ἀπὸ Γεωργιανούς καὶ ξένους συνέδρους· τὰ θέματα ποὺ ἔθιξαν ἢ κάλυψαν περιλαμβάνουν τὰ προβλήματα τῶν Ἀργοναυτῶν, τὶς σχέσεις τῶν Ἑλλήνων ἀποίκων μετὰ τὸν γηγενὴ πληθυσμὸν ὑπὸ τὸ φῶς τῶν ἀρχαιολογικῶν ἀνακαλύψεων, θέματα Ἱστορίας τῆς Τέχνης, ἀνακοινώσεις τῶν πρόσφατων ἀνασκαφικῶν δεδομένων τῶν 7ου-5ου π.Χ. αἰ. καὶ συσχετισμὸ τῶν περιοχῶν ποὺ περιβάλλουν τὴ Μαύρην Θάλασσα μετὰ τὸν ἑλληνικὸ ἀποικισμὸ, προβλήματα τῆς ἱστορίας τῆς Κολχίδας τῆς ἐποχῆς τοῦ Χαλκοῦ καὶ τῆς πρώιμης ἐποχῆς τοῦ Σιδήρου, ἀνακοινώσεις τῶν Ρώσων ἀνασκαφῶν γιὰ τὰ εὐρήματα τῶν βόρειων ἀκτῶν τῆς Μαύρης Θάλασσας καὶ τῶν Ρουμάνων γιὰ τὶς δυτικὰς ἀκτὲς κ.ἄ. Ἰδιαίτερη συζήτηση ἔγινε γιὰ τὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ καθ. Ο. Lordkipanidze γιὰ «Τὰ ἀργοναυτικὰ καὶ τὸ πρῶμο ἑλληνικὸ ἔπος». Σημειώνουμε ἀκόμη μερικὰς ἀνακοινώσεις: «Ὁ μῦθος τῆς Ἰφιγένειας» (L. Kahil), «Ἐξαγωγὰς ἀρχαϊκῆς ἑλληνικῆς κεραμεικῆς στὴ Μαύρην Θάλασσα» (J. Bouzek), «Σχέσεις τῶν Σάρδεων μετὰ τοὺς Ἕλληνας καὶ τὸν γηγενὴ πληθυσμὸ τῶν περιοχῶν τῆς Μαύρης Θάλασσας» (D. G. Mitten), «Ἐπισημάνσεις σχετικὰ μετὰ τὴν παρουσίαν ἢ ἀπουσίαν μερικῶν ἑλληνικῶν ἀντικειμένων» (B. B. Shefton), «Ὁ ἑλληνικὸς ἀποικισμὸς κατὰ τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχὴν» (J. Fossey), «Σχέσεις μεταξὺ τῶν ἑλληνικῶν κοσμημάτων τοῦ 6ου καὶ 5ου αἰ. π.Χ. καὶ τῶν χρυσοῦν εὐρημάτων ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Μαύρης Θάλασσας» (B. Deppert-Lippitz), «Νεκροπόλεις 7ου καὶ 6ου αἰ. π.Χ. τῆς παραλιακῆς περιοχῆς τῆς Κολχίδας» (T. Mikeladze), «Πλούσια ταφὴ ἀπὸ τὴν Saikhe» (J. Nadiradze), «Πρῶμιμη ἱστορία τοῦ Παντικαπαίου ὑπὸ τὸ φῶς τῶν προσφάτων ἀνασκαφῶν» (V. Tolstikov) κ.ἄ.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ
 ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΤΟΜΟΥ ΤΟΥ *ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ* (1990)

Πρὸς τοὺς ἐταίρους 1-2· 25-31· 65· 89· 125-126.

Ἔργα καὶ ἡμέραι

Ἐπίτιμοι Ἀντιπρόεδροι 3 — Νέοι ἐταῖροι 3 — Ὁ Ἀντώνιος Μπενάκης καὶ ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία 3-5 — Δωρεὰ πρὸς τὴν Ἐταιρεία 6 — Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ Θέρμου καὶ ὁ ὑπολογιστὴς 6 — Μνήμη Δημητρίου Λαζαρίδη 6-7 — Νέες ἀπόψεις γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ἀρχαιολογία 8 — Διαλέξεις 9 — Χορήγηση ὑποτροφίας 96 — Δωρεὲς 96 — Τὸ Ἰνστιτούτο τῆς Βενετίας 96 — Ἀποφάσεις τοῦ Συμβουλίου 97 — Τὸ Ἔργον 1989, 97 — Ἔργα στὸ μέγαρο τῆς Ἐταιρείας 97-98 — Κωνσταντῖνος Μπόνης 98 — Ἡ Σχολὴ Διδασκαλίας τῆς Ἱστορίας τῆς Τέχνης 98-100 — Γραφεῖο Ἐσωτερικοῦ Ἐλέγχου 129 — Νέοι ἐταῖροι 129 — Παλαιὰ καὶ νέα πρόσωπα στὴν Ἐταιρεία 129-130 — Δωρεὲς 130 — Τὸ Ἀρχεῖο τῆς Ἀθήνας καὶ τῆς Ἀττικῆς 130 — Ἡ δημοσίευση τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἐλευσίνας 130

Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογίας

Δυσφορία κατὰ τῆς Ἐταιρείας 20-23 — Γουλιέλμος Dörpfeld 66-88 — Παρωχημένη Ἐπικαιρότης (II) 120-121 — Ἡ ἱστορικὴ πλαστογραφία τοῦ Πιττάκη 121-123 — Τὸ ἡμερολόγιο τοῦ Στεφάνου Α. Κουμανοῦδη 123 — Ἡ καθημερινὴ ζωὴ τῶν ἀρχαιολόγων 131 — Τὰ τυχερὰ τῶν ἀρχαιολόγων, ὑπὸ Ἀντωνίου Δ. Κεραμοπούλλου 131-133

Ἐμεῖς καὶ τὰ ἀρχαῖα

«Νέα» ἢ «ἐπιθετικὴ» (τῶν ἐπιθέτων) ἀρχαιολογία 14-19 — Οἱ παλαιότεροι γιὰ τὶς δημοσιεύσεις 101-103 — Οἱ νεώτεροι γιὰ τὶς δημοσιεύσεις 103-104 — Ἡ Βερολίνειος διακήρυξη 1988, 104-106 — Περὶ τῆς κρύπτης καὶ τῆς βασιλικῆς τοῦ Ἰλισσοῦ 107-109 — Τὰ ἀρχαῖα καὶ οἱ ξένοι 142-144 — Τὰ ἀρχαῖα εἰς τὴν Ξένην 144

Ἀρχαιογνωστικὰ παραλειπόμενα

Ὁ Προκοννήσιος Ἀριστέας καὶ τὰ Ἀριμάσπεια ἔπη. Ἐνας θεράπων τοῦ Ἀπόλλωνα, προφήτης καὶ ποιητὴς 10-13 — Τὸ «Πέτρωμα». Συμβολὴ στὸ τελετουργικὸ τῶν Ἐλευσινίων Μυστηρίων 134-137 — Ὁ ἀφανὴς Κλέαρχος ὁ Μεθυδριεὺς, σύμβολο φωτισμένης ἑλληνικῆς εὐλάβειας 138-141

Παραλειπόμενα τῆς Μυθολογίας

Ὁ ἱερέας καὶ προφήτης τοῦ Ἀπόλλωνος Ἄβαρις καὶ ὁ θρυλικὸς λαὸς τῶν «Ἵπερβορέων» 114-119

Ἐμείς καὶ τὸ Περιβάλλον

Ἡ Γῆ καὶ ἐμεῖς 110-113

Ἐπικαιρότητα

Ὁ πόλεμος τοῦ '40 καὶ οἱ ἀρχαιολόγοι 90-95 — Οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες 124 —
 ΣΤ' Διεθνὲς Συμπόσιο γιὰ τὴν Ἀρχαία Ἱστορία τῶν Ἀκτῶν τῆς Μαύρης Θά-
 λασσας 145-146

Διάφορα

Ἡ ἐπίτιτλη παράσταση 2 — Ἐκλογικὴ Ἐπικαιρότητα 24 — Α' Τακτικὴ Συνέ-
 λευση τοῦ 1990, 32-61 — Τὸ ἄγαλμα τοῦ Καιροῦ 62-63 — Ἑκτακτὴ Γενικὴ
 Συνέλευση 1990, 127-128

ΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ

A.B.T.	Ἀργυρῶ Β. Τατάκη
B.X.Π.	Βασίλειος Χ. Πετράκος
Γ.Β.Α.	Γεώργιος Β. Ἀντουράκης
Δ.Γ.Ζ.	Δημοσθένης Γ. Ζιρῶ
Κ.Β.Κ.	Κωνσταντῖνος Β. Κριμπᾶς
Ν.Δ.Π.	Νικόλαος Δ. Παπαχατζῆς
Π.Α.Π.	Πάντος Α. Πάντος
Χ.Β.Π.	Χρῆστος Β. Πετράκος
Χ.Γ.Ν.	Χρῆστος Γ. Ντούμας

Στὸν τόμο αὐτὸ συνεργάστηκαν ἐπίσης οἱ ξένοι συνάδελφοι, ὁ Διευθυντὴς τοῦ
 Γερμανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου κ. Klaus Fittschen καὶ ὁ ἀρχιτέκτων κ.
 Klaus Herrmann.

ISSN 1105-1205